

ria a tökéletes asszonyállatokról, hét ív papíron.¹⁵ A tíz dénáros Salamon és Markalf¹⁶ terjedelme nyolc, míg 11 dénásra árazott *Az ötödik része Mátyás király dolgainak*¹⁷ tíz ív volt. Elfogadható tehát a fenti, a szöveg beosztása alapján az a következtetés, hogy az Euripidész-fordítás nyolc ívből, azaz 64 levélből állt.

Gulyás Pál a Gallen-féle könyvjegyzéket igen alaposan kiértékelte, majd a végén ezt írta:¹⁸ „De mindez adatoknál becsesebb a jegyzéknek az az adaléka, mely Euripides, közelebbről meg nem jelölt, tragédiájának magyar fordítására vonatkozik. Milyen kár, hogy az 59 dénásra értékelt hat példány közül egy sem került az utókorra. Méltó párja volna Bornemisza Péter sokáig lappangott Elektra-fordításának s így is ékesen szóló bizonyosága a hazai humanizmus virágzásának.”

Gulyás álma most – bár csupán töredékesen – de mégis valóra vált.

BORSA GEDEON

Jean Baptiste Morin és Magyarország. Egy ismeretlen Hungaricum.¹ A Magyarországon és Erdélyben járt francia utazókról, hírességekről szóló irodalomban tudtommal eddig még sehol sem esett szó Jean Baptiste Morin (1583–1656) személyéről és munkásságáról.² Pedig Morin egyrészt mind a geológia, mind pedig az orvostudomány története szempontjából jelentős személyiség, másrészt azon – ritka – esetek közé tartozik, akinek számára a több mint féléves magyarországi utazás nem csupán életrajzi epizódnak, hanem a tudományos életmű szempontjából is lényeges és meghatározó eseménynek bizonyult. De ki is volt tulajdonképp Jean Baptiste Morin?

Morin életrajzainak alapja az a biográfia, amely posztumusz *Astrologia Gallica* című könyvének előszavában olvasható.³ E biográfia alapján írta mind Niceron (1685–1738),⁴ mind Bayle⁵ a maga terjedelmes életrajzát, amelyek azután a forrásai lettek a későbbi életrajzi feldolgozásoknak.⁶

¹⁵ RMNy 385.

¹⁶ RMNy 389.

¹⁷ RMNy 384.

¹⁸ GULYÁS Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*. Bp. 1931. 255.

¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani Dörnyei Sándornak és a Franciaországban élő Lukács Gábor professzornak nagylelkű segítségükért, amely nélkül ez a cikk sohasem születhetett volna meg.

² Az alább felsorolt művek sem említik Morin nevét:

BIRKÁS Géza: *Francia utazók Magyarországon*. = Acta Univ. Szegediensis. Sectio Phil. Tom. XVI. Series Nova Tom. II. Szeged 1948., DUKA ZÖLYOMI Norbert: *Magyar–francia orvosi kapcsolatok a 18. század végéig*. = Orvostörténeti Közlemények 1983. 167–172., KÖPECZI Béla hasonló tárgyú tanulmányai, illetve BAJOMI LÁZÁR Endrének a magyar–francia kapcsolatokkal foglalkozó cikkei (*Arpadine*. Bp. Szépirodalmi K. 1980.). A BENEDEFFY László (szerk.): *A magyar geodéziai irodalom bibliográfiája 1498–1960* (Bp. Műszaki KK., 1964.) sajnos csak a magyar származású írók műveit gyűjtötte egybe. Egyedül HAVASS Rezső: *Magyar földrajzi könyvtára* (Bp. Szerző kiad. 1893. 16. ill. 20.) említi Morint, ám magyarországi tapasztalatai alapján írott fő műve, a *Mundi sublanaris anatomia* ebben a gyűjteményben sem szerepel!

³ MORIN, Jean Baptiste: *Astrologia Gallica principii et rationibus propriis stabilita atque in XXVI libros distributa*. Hagae-Comitis, A. Vlacq, 1661. fol. I–XXI.

⁴ NICERON, Jean Pierre: *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres*. Paris, Briasson, 1729. Tom. III. 86–102.

⁵ BAYLE, Pierre: *Dictionnaire historique et critique*. Nouvelle éd. Paris, Desoer, 1820. Tome X. 527–547.

⁶ ZEDLER: *Allgemeines Staats-Kriegs-Kirchen-und-Gelehrten Chronick*. Leipzig, J. H. Zedler, 1742. Theil II. 869–871. JOCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*. Leipzig,

Mindezek szerint tehát Jean Baptiste Morin a beaujolais-i Villefranche-ban látta meg a napvilágot 1583. február 23-án. Szülei közrendű, de jómódú helybéli polgárok voltak. Előbb Aix-en-Provence-ban bölcsészetet hallgatott – és oktatott – majd orvostudományt tanult: ez utóbbiból szerzett doktorátust, 1613-ban, Avignonban. A következő évben Párizsba költözött, ahonnan Claude Dormi, boulogne-i érsek és tudományos mecénás megbízásából 1614-ben Németországba, Ausztriába majd Magyarországra utazott,⁷ hogy ott a bányákban a fémek természetét kutassa. Ám végül is nem a fémekkel, hanem a föld geológiai szerkezetével foglalkozott a legtöbbet: Hazatérve adta ki *Nova mundi sublunaris anatomia* (Parisiis, apud N. Du Fossé, 1619.) című első könyvét, amelyben magyarországi tapasztalatai alapján arra következtetésre jut, hogy a földgolyó, akár az égbolt, három régióra osztható. Elméletének kifejtése során több magyar települést, bányát említ s rengeteg érdekes adalékkal szolgál a korabeli magyarországi viszonyokról, a bányászok életéről és a bányászati módszerekről egyaránt. Párizsba hazatérve azonban nemcsak könyvét írta meg, hanem új barátot és mestert is szerzett a sokoldalú skót Davisson személyében, aki jóslásra, asztrológiára oktatta ifjú tanítványát.⁸ Bár állítólag Morinnek több ízben is sikerült igazat jósolnia, továbbra sem adta föl orvosi gyakorlatát. Előbb de la Bretonnier apát, majd 1621-től Luxembourg herceg háziorvosa lett: utóbbi minőségében 9 évet töltött el. 1630-ban, Sainclair, párizsi matematikaprofesszor halála után, átvette az elhunyt tanszékét az egyetemen.⁹ Morin utóbb sikerrel oldotta meg a hosszúsági körök problémáját (gyakorlatilag feltalálta a hosszúsági köröket) s ezzel elnyerte Richelieu bíboros pénzjutalmát, majd Mazarin bíboros 2000 livre-es évjáradékát. Ezután, mint sikeres jós és asztrológus (tenyérvjóslással, álmofejtéssel és fiziognómiával is foglalkozott) a legfelsőbb körökben mozoghatott, a királynő és Richelieu – akivel pedig nem volt a legjobb viszonyban – néha politikai ügyekben is kikérte véleményét.

Morinnek, számos kisebb vitairata mellett tíz jelentősebb, matematikai, asztrológiai, geográfiai és vallási tárgyú munkája jelent meg,¹⁰ fő művének azonban a halálakor még kéziratban lévő *Astrologia Gallicá*t tartotta. A források egyébiránt feljegyzik, hogy Morin pénzéhes, összeférhetetlen ember volt,¹¹ áltudományos és személyeskedő viták, plágiumpercek vették el ideje nagy

Gleditsch, 1751. Theil III. 677., ELOY, N. F. J.: *Dictionnaire Historique de la Médecine ancienne et moderne*. Mons, H. Hoyois, 1778. 345–346. stb. Még annyit jegyzünk meg, hogy az újabb általános és orvostörténeti lexikonok, kézikönyvek egyikében sem szerepel Morin neve.

⁷ VITA II–III., NICERON, J. P.: *i.m.* 86–87., BAYLE, P.: *i.m.* 527.: „L’année suivante il s’en alla a Paris, et entra chez messire Claude Dormi, éveque de Boulogne, qui envoya faire des recherches sur la nature des métaux dans les mines de Hongrie. Il descendit plusieurs fois dans plus profondes, et ayant cru reconnoitre que la terre est divisée comme l’air en trois régions, il fit un livre là-dessus.” (ti. a *Mundi sublunaris anatomia*t. Paris, 1619.)

⁸ Különös módon míg Morinból, aki korábban orvos volt asztrológus, Davissonból, aki asztrológus volt, később orvos lett, mégpedig nem is akármilyen: a lengyel királyné főorvosa.

⁹ Özvegyét is feleségül akarta venni, de a hölgy a leánykérés előtt elhunyt. Morin nem is házasodott meg soha.

¹⁰ A *Nova mundi subterranei anatomia* mellett a következők: *Astronomicarum domorum Cabala detecta* (1623), *Trigonometriae canonicae libri tres* (1633), *De vera cognitione Dei ex solo naturae lumine* (1655), *Notae astrologicae* (1632), *Terrarius – refutatio compendiosa erronei ac detestandi libri de praeadamitis* (1633), *De motu seu quiete telluris* (1631), *Alae telluris fractae* (1635), *Scientia longitudinum* (1635 – A felfedezést először a párizsi fegyvertárban 1634. március 20-án ismertette.), *Astronomia Gallica* (halála után jelent meg).

¹¹ És boldogtalan is: Mint az *Astrologia Gallica* előszavában írja (Hagae Comitibus, 1661.): „a szolgaság ... a fogság egy speciális válfaja, hiszen az ember az idegen házban nem szabadként, hanem kiszolgáltatottan kényszerül élni. Az én életem pedig 16. életévemtől a 46.-ig folyamatos szolgaság

részét: különösen hírhedt volt Gassendivel, Bernier-vel és Neure-rel vívott magánháborúja, amelynek során több röpiratot is kiadott, köztük a Vincentius Panurgus álnév alatt megjelent *De tribus impostoribus* is. Morin arra törekedett, hogy az asztrológiát biztos tudományos alapokra helyezze, s így állami álláshoz juthasson. Evégett dolgozott 30 évig „fő művén”, amelynek megjelenését azonban már nem érthette meg: 1656. november 6-án Párizsban elhunyt.

Morin kiterjedt munkásságának nagy részét asztrológiai művek, téves álláspontot képviselő tudományos vitairatok teszik ki.¹² Geológiai-történeti szempontból kétségtelenül jelentős a már említett *Longitudinum terrestrium et coelestium nova et hactenus frustra optata scientia* (Paris, 1634) című munkája, amelyben a földrajzi hosszúságok problémájának megoldása mellett a látszóvek koordináta-beosztását is föltalálta és leírta.¹³ Fontos munkájának tartható továbbá éppen az a *Nova mundi sublunaris anatomia* is, amelynek függelékében Morin részletesen beszámol magyarországi kutatásairól.

Ezekről a magyarországi tapasztalatairól azonban nemcsak ebben az egy kiadványban olvashatunk, hanem abban az Awnsham Churchill és John Churchill által kiadott *Collection of voyages and travels...* című gyűjteményben is, amely Londonban, 1732-ben jelent meg.¹⁴ A Morin-féle útleírás itt a következő címmel szerepel: *John Baptist Morin's Journey to the mines in Hungary* (1615). Megjelent továbbá Morin magyar tárgyú írásainak még egy ismertetése is Angliában: *Directions and inquiries about the mines, minerals, baths of Hungary, Transylvania and other countries neighbouring to those, together with the answers thereto* címmel a Philosophical Transactions 1670-es kötetének 1179. oldalán.¹⁵

Morin magyar szempontból egyetlen fontos műve tehát a *Nova mundi sublunaris anatomia*, amelyet Guillelmus Du Vair főkancellárnak ajánlott, s amely Párizsban, N. de Fosse-nál, 1619-ben jelent meg 144 oldalon. A könyv első 115 oldalán a földfelszín alatti három régió – a korban elfogadott arisztotelészihez képest sok újat mondó – elméletének részletes kifejtését találjuk. A teória ismertetésétől azonban ezúttal eltekintek, hiszen a kötet második része, vagy inkább függeléke számunkra sokkal izgalmasabb. Talán nem lesz hiábavaló az érdeklődés fölkeltése végett, röviden vázolni a függelék tartalmát.

E rész címe a következőképpen hangzik: „*Authoris ad Hungaricas fodinas peregrinatio, harumque ab eodem inspectio: In quantum supradicta confirmantur, tum de subterraneis locis philosophica, notatuque dignissima recensentur.*”

Morin bevezetőjében beszámol arról, hogyan tett 1615-ben Flandriában, Germaniában, Csehországban és Ausztriában tanulmányutat. Bécsben, tudós emberek beszéltek neki az „in Europa omnium famosissimis” magyar és erdélyi bányákról, amelyekről korábban már Paracelsusnál olvasott. Noha az utazás veszélyesnek ígérkezett,¹⁶ nem tudott ellenállni kíváncsiságának. Hajóra

volt. Tizenhat urat szolgáltam, s mindnyájukat vagy az úrnőkkel való összeveszés miatt kellett ott hagynom, mivel nem lévén képes elviselni parancsolgatásukat, gyűlölséget idéztem fejemre ..., vagy balesetek, vagy pedig az urak elviselhetetlen hálátlansága miatt kellett távozzom tőlük.”

¹² Niceron 27 művét sorolja föl, ám egyetlen kifejezetten orvosi tárgyú munka sincs köztük.

¹³ ALLARD, G. et al.: *La science moderne*. Tom. II. Paris, Presses Univ. de France, 1958. 291.

¹⁴ IV. 762–767. – erről még egy másolat sincs hazánkban. A művet említi HAVASS Rezső: *Magyar földrajzi könyvtár* (Bp. Szerző kiad., 1893. 16.) a *Catalogue of the York Gate Library* (London, 1886. 138.) alapján. A York Gate Library – a British Library tájékoztatása szerint – jelenleg az ausztráliai Adelaide-ben található a Royal Geographical Society könyvtárába olvasztva.

¹⁵ HAVASS Rezső: *i. m.* 20.

¹⁶ Magyarországon a külföldieket a „grassatores bestiales”, vagyis a vadállati útonállók előbb-utóbb kirabolják. Csupán a nemesek kedvelik itt a külföldieket, különösen pedig a vitéz franciákat. A magyarok egyébként – írja Morin – fa-viskókban élnek, hiszen a kőházakat úgyszólván lerombolják a folytonos háborúk során. (117–118.)

szállt s Pozsonyba¹⁷ utazott. Egy kevés pénzt hagyva Pozsonyban, a helybéli orvosnál, Paulus Ienischnél, lovat vesz s négy, a bányavárosokba induló szekérral útra kel Neusohl (Besztercebánya) felé. Itt Matthias von Bloenstein bányaigazgató, hála Mussinger tanácsos ajánlólevelének és Morin francia orvos voltának, nagy tisztelettel fogadja. Meglátogatja a helyi rézbányákat, ahol – mint írja – elég hosszú időt töltött volt egykor Paracelsus is, aki, mielőtt Erdélybe utazott volna tovább, e helyt laboratóriumot épített és a fémekkel kísérletezett, mégpedig oly sikerrel, hogy vendéglátóit a magakészítette arannyal jutalmazta meg.¹⁸ A vendéglátó aranyműves házát Morin korában még kuriozitásképp mutogatták a látogatóknak. (120.)

Besztercebányáról egy tolmácsként alkalmazott „perdoctus et probus vir chymicus”-szal utazott tovább „Woissan”-ba (sic!). Aranyrögöket görgető folyókat lát, a környék teli van lelőhelyeket gondosan titkoló – különösen lengyel – drágakőbányászokkal. Különféle kincsvadász-bandák küzdenek ugyanis errefelé egymással, gyakoriak a véres leszámolások. Két hét múlva ér „Woissan”-ba, az aranybányába, amely birtokosáról, egy magyar nemesről kapta nevét. Itt 22 karátos aranyat bányásznak. Mivel Morin híret vesz, hogy a „Nuptiae Diaboli” hegynél élő rablók az életére törnek, visszamenekül Besztercére. Itt tíz katonát bérel a rablók ellen, majd Schemnitzbe (Selmecbányára) siet, hogy meglátogassa a néhai híres Martinus Ruland, Iohannes Ruland nevű fiát,¹⁹ aki a bányaváros fizikusaként, vagyis városi orvosaként működik. Az orvos és a helyi kamaragróf, Hudalrich Reiter, szívesen fogadja. Engedélyt kap arra is, hogy leszálljon a bányába, ahol 1613-ban barátja, Ioannes Beguinus már végzett kutatásokat.

Hamarosan újra Besztercére megy, pénzt vesz magához és katonai kísérettel Körmöcbányára utazik. Az itteni aranybánya a magyarországi pénzverés központja, más bányákból is ide áramlik az arany és az ezüst. Georgius Fleisch von Lerchemberg kamaragróf és neje, a „charissima” és tudós Anna von Pettingerin jól tartják az ifjú franciát, aki öt teljes hónapot tölt náluk, csupán december 1-én indul haza. (Nagy viszontagságok, hadi és rablókalandok után, Svájcban és Lyonon át ér Párizsba, 1616 márciusában.)

Morin minden idejét a helyi bányákban tölti, figyeli a munkát, a munkaeszközöket, vizsgálja az ásványokat, geológiai elemzéseket végez. Művének következő húsz oldala (124–143.), egyetlen bányalátogatás részletes beszámolója, melynek tartalma röviden a következő:

A helyi (körmöci) bányába két út vezet, az egyik egy 6×2 láb széles, fenyőgerendákkal bélelt kút, amelyen át, marhabőr zsákokban a fémeket és a vizet emelik a napvilágra. Hárman-négyen utazhatnak lefelé egyszerre szíjból készült és kampókra akasztott üléseken. Igen ijesztő alászállni a folyást felfelé gomolygó bűzös füstben, amely a bőrüléseket korrodálja gyakran okoz baleseteket is. Ráadásul alászállás közben felfelé érces-zsákok is közlekednek, amelyek gyakran taszítják a mélybe a bányászokat.

A másik út sokkal hosszadalmasabb: 3–4 órát vesz igénybe. Ez lépcsőkön és köteleken át vezet lefelé, néhol kúszni-mászni is kell. Ez az ún. „cuniculum”-okon át vezető út is veszélyes, mert a falakra függesztett létrák könnyen a mélybe zuhanhatnak. A kamaragrófnak ezért évente háromszor-négyszer kötelessége személyesen bejárni a bányát, hogy a lépcsők biztonságáról meggyőződjék. Itt minden negyedórában több mint 150 bányász jár le és föl. A levegő is az említett két

¹⁷ „Pozsoniae, Hungarice Pressburg” (!)

¹⁸ Paracelsus magyarországi tartózkodásáról: MAGYARY KOSSA Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. Bp. 1929. II. 226–229. et al. loc.

¹⁹ Martin Ruland (Lauingen, 1569–Prága, 1611) neves orvoscsalád sarja, Rudolf császár főorvosa, egyebek közt a morbus Hungaricusról, vagyis a tifuszról is írt monográfiát. Iohannes David Ruland (Regensburg, 1595–Pozsony, 1648), bölcsész és orvosdoktor, Bethlen István gróf és II. Ferdinánd orvosa, 1622-ben kapott magyar nemességet. Arról, hogy Selmecbányán is működött volna, nem ír a szakirodalom.

úton jut a föld alá, facsöveken vezetik le s nyitható-csukható ablakrendszerekkel szabályozzák áramlását. Ez a légrendszer hűtőrendszerként is fungál, hiszen különben nagy odalenn a meleg.

Minden óvintézkedés ellenére azonban – írja Morin – alig akad bányász, aki megérné az 50. életévét. Mivel pedig rövidéletűek, már korán, 14–15 évesen nősülnek és gyermeket nemzenek, „hogy ne legyen hiány a munkásközben”. Neusohlban Morin több mint 50 ilyen ifjú férjet látott! A bányászok általában phthisisben (tüdővész) halnak meg, mert tüdejük kisebesedik. Négy óránál többet senki nem képes egyhuzamban a föld alatt tölteni. Ha a levegő áramlása megállna, negyed órán belül mindenki meghalna a mélyben.

Morin csak a cuniculumokon volt hajlandó alászállni, mert, mint bevallja, igen félt a kürtötől. 4–5 fáklyával és borospalackkal felszerelt bányász, valamint a bányafelügyelő kíséretében indult útnak.

A körmöci aranybányákban járunk. Július van, száraz, meleg az idő. A bánya bejáratánál mégis hideg honol, amely a bányászruhában még hidegebbnek tűnik. Nedves, saras folyosókon át visz az út, a közelben vitriolos, savanyú ízű forrás buzog, amelynek vize a bányászok szerint lázas betegségek ellen jó. Út közben a vágatokban jól látszanak a „tabulák” közé szorult arany-erek. 80 hexapoda (kb. 25 m) mélységben a levegő langyosodni kezd, lejjebb pedig egyre melegebbé válik. A praefectus szerint a hő minden bányában alulról áramlik felfelé. (Itt Morin hosszabban elmélkedik a Föld benső hevének mibenlétéről, nem hisz ugyanis benne, hogy a Föld középpontjában forró magma lenne.)

Még lejjebb hatolva egy kibíratatlanul izzó levegőjű helyiségbe érnek, amelynek falát smaragd színű vitriol borítja. Morin nem érti, hogyan lehet itt dolgozni. Az itteni a világ legjobb vitriolja, mégsem exportálják külföldre. Pedig Morin csak végighúzva a kezét a falon, fél libra drága vitriolt gyűjt össze! A melegben megszomjaznak, isznak egy kis bort és tovább mennek lefelé. A praefectus elmondja, hogy ha egy táblában megszakad az arany-ér, matematikai módszerrel ki tudják számítani, hol fog folytatódni, s hol kell újból ásni. Morinnak meg is mutatják azt a rézből készült instrumentumot, amellyel a méréseket végzik.²⁰

Lejjebb kalapácsszaj hallik. Nyomorult bányászokat látnak, akik majdnem teljesen meztelenül csákányozzák a követ. Igen kemény a talaj. Néha tüzet kell gyújtani, hogy porhanyósabbá váljék s bele lehessen vágni a csákányt. Ám tüzet csak feljebb lehet rakni, itt lenni nem. A bányászok, Morin érdeklődésére elmondják: most jól bírják a munkát, de ha odafönn időváltozás fenyeget, ideleenn megromlik a levegő, sűrűbb, maróbb lesz, a lámpák fénye is hunyorog vagy kialszik, s ilyenkor igen nehéz a munka. Ezért aztán az itteni bányászok mindenki másnál jobban meg tudják jósolni az időváltozást.

Morin megkérdi tőlük, szoktak-e bányadémonokat látni? Egyikük azt válaszolja: szoktak bizony, törpe, néger démont²¹ például már ő is látott, de az ijedségen kívül más baja nem esett, hiszen a démonok ideleenn csak tréfálkoznak az emberekkel. Bár akadnak köztük, akik kioltják a lámpát és másképpen is gyötrik a népet. Arra a kérdésre, mégis, mitől tartanak a legjobban, a bányász azt válaszolja: a földrengéstől, amit ugyan nem a bányászat okoz, ám ami errefelé mégis elég gyakori.

Körmöcbánya száraz, de más bányákban, pl. Selmecbányán is, sok a forrás. Itt a vizet állandóan hordani kell: ez a legnehezebb, sem éjjel, sem nappal nincs benne megállás, mégis nők és férfiak vegyest végzik. Börtömlökkel merik vagy fenyőfacsövekkel vezetik el a vizet. Volt itt két tanult lengyel ifjú is, majdnem meztelenül végezték munkájukat s alamizsnát koldultak Morintól, aki szánakozva adott is nekik némi pénzt. Nyomorúságos fizetésükből ugyanis (hetente 30–40 Hungarinus, vagyis 12–15 sou) lehetetlen megélni. Pedig negyedóránként kell fel-le szállniok, megállás nélkül. Aki pedig lop, arra kegyetlen büntetés vár.

²⁰ „... tale autem vidí instrumentum ex cupro, circulis divisís, magnetique affricctis, acubus constans” (135.)

²¹ „ethiopum homunculourm forma”

Morin kérdéseket tesz föl a bányafelügyelőnek a földalatti bányavizekről s ezek gyógyhatását bizonygatja. Elbeszéli, hogy Woissan uraság adott neki néhány, bányájából származó követ: ezek egyikét tolmácsa segítségével porrá törte, s lombikban desztillálta: két uncianál több remek illatú, „cordialis” vizet nyert így. A maradékból pedig 22 karátos aranyat és a kén-virághoz hasonló sárgás földet nyert.

Morin zárásképpen megjegyzi: Kár, hogy nem jár több természettudós a bányákban, hiszen annyi ott az érdekes kutatható. A beszercei bányából például egy réztartalmú zöld patak ered, amely telistele van tinkturákkal, ám ezekről majd – írja – egy másik (egyébként soha meg nem jelent) művében ír.

Morinék végre elérnek a bánya aljára. A felügyelő kéri Morint, szálljanak föl a szíj-felvonón. De a francia hajthatatlan: Újra megteszi az utat visszafelé. Több óra múlva, a kimerültségtől és a hidegtől félholtan ér a praefectus bányaközeli házába, felmelegszik, ruhát vált, s az őket köszöntő 10–12 bányással jót isznak – persze a vendég költségén – a kiállott fáradalmakra.

Morin beszámolója itt véget ér. Remélem ez a rövid ismertető nem csak a bibliográfusok érdeklődését kelti föl: hiszen Morin útleírása sok egyéb szakterületnek is érdekes és értékes forrása lehet.

MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS

Leibniz tervezete a tudomány és a műveltség eljuttatására Oroszországba. A könyvtártörténetben jártasak számára Gottfried Wilhelm Leibniz neve Hannover és Wolfenbüttel könyvgyűjteményeivel kapcsolódik össze. Filozófiai rendszerének elemzésekor a vele foglalkozók – amellet, hogy szinte valamennyien¹ kiemelik munkásságából az elmélet és a gyakorlat filozófusoknál korábban szinte soha nem tapasztalt összefonódását – ritkán tekintik át a filozófus-matematikus-könyvtáros² és Nagy Péter orosz cár hosszú éveken át tartó kapcsolatának történetét, pedig ez jól példázhatja a tudós filozófiai rendszerének és könyvtárosi tevékenységének összefonódását. Kettejük „együttműködése” valójában olyan módon hozott rendkívüli eredményeket az orosz tudományos életben, nyomdászatban, könyv- és könyvtártörténetben, hogy mindazokat a terveket-tervezeteket, amelyeket Leibniz készített Oroszország számára, a cár fokozatosan megvalósította – egy részüket azonban már csak abban az időszakban, amikor a filozófus és közte a közvetlennek mondható kapcsolat megszűnt.

G. W. Leibniz 1646-ban Lipszében született.³ Apja korán meghalt, de hatalmas könyvgyűjteményt hagyott fiára, ez segítette kialakítani bámulatos ifjúkori műveltségét.⁴ Egyetemi tanulmá-

¹ L. pl. SIMONOVITSNÉ BEKE Anna: *A dialektika Leibniz filozófiájában*. Bp. Akadémiai K. 1965. 27., 29.

² Uo. Simonovitsné szerint Leibnizet egyszerre érdekelték a legelvontabb és a leggyakorlatibb kérdések, apró dolgokat és nagy összefüggéseket egyszerre látott. Átfogta a gyakorlati élet és a tudományok hihetetlenül nagy területét: tanácsadó, diplomata és könyvtáros volt, ugyanakkor foglalkozott filozófiával, matematikával, geológiával, nemzetgazdasággal, bányászattal, jog- és történelemtudománnyal, teológiával és nyelvészettel. Több, Leibniz tevékenységével foglalkozó munka nevezi a filozófust széles körű érdeklődése alapján az utolsó polihisztorok egyikének. L. pl. *Encyclopedia of library history*. Ed. Wayne A. WIEGAND, Donald G. DAVIS. New York–London, Garland Publ., 1994. 276.

³ Leibniz életére és munkásságára vonatkozóan magyar nyelven l. pl. VEKERDI László: *Leibniz élete és kora*. = Magyar Tudomány 1966. 6. 367–376.; *Leibniz válogatott filozófiai írásai*. Vál. MÁRKUS György. Bp. Európa K. 1986. 414.; SIMONOVITS Istvánné BEKE Anna: *Leibniz filozófiája a XX. század tudományának tükrében*. Bp. Akadémiai K. 1992. 141.; SZABÓ Attila: *Leibniz lételemélete*. Bp. Blanket, 1993. 154.; HELLER Ágnes: *Leibniz egzisztenciális filozófiája*. Bp. Kossuth K. 1995. 149.